

A HAZUGSÁG IGAZSÁGA, AZ IGAZSÁG HAZUGSÁGA

GARACZI IMRE

„Emberszeretetből fakadóan
tetszőleges valakit ölelünk át (mivel
nem ölelhetünk át mindenkit): de
éppen ezt nem szabad elárulnunk
a tetszőleges valakinek...”

F. Nietzsche

Egy névtelen szerző állítja a következő paradoxont: hazugságaim nem mondanak-e többet rólam, mint az igazságaim? Az értelmi és az érzelmi intelligencia vonatkozásaiban a hazugság egyértelműen elítélendő, káros, romboló hatású. Azonban, ha a mindennapi élet forgatagában egzisztáló embert vesszük alapul, s jelentős érvényt biztosítunk a véletlenszerűségnek, az esendőségnek, az éretlenségnek, a felkészületlenségnek, akkor mindenképpen tagadhatatlan a hazugság, mint episztemológiai tény ontológiája. Az utópisztikus morálfilozófiák természetesen olyan jövőképeket festettek föl, amelyekben a jövőre készülő nemes szellem nem lesz képes a hazugságra, de ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az életfilozófiai modell – Szent Ágostontól Aquinói Szent Tamáson át, Montaigne, Pascal, Schopenhauer, Kierkegaard és Nietzsche ívéen keresztül – szélesre tárta e fogalom ható- és látókörét.

Az Ágoston-i konfesszió, a keresztény liturgia szellemébe öltözve, az őszinteséggel tesz kísérletet a hazugság forrásainak kiküszöbölésére. Később Aquinói Szent Tamás még a véletlen, akaratlan hazugság ellenében is fellépett. Erről tanúskodik egy kedves anekdota, amely szerint Tamás egy alkalommal a kolostor refektóriumában elmélkedett, s néhány rendtársa odafutott hozzá, és nagy izgalommal közölték vele: „Tamás, azonnal gyere ki az udvarra, mert éppen egy szamár repül a levegőben!”. A jovialis filozófus egy pillanatra sem gondolkodva, azonnal felugrott, és testsúlyát meghazudtoló gyorsasággal az udvaron termett. Ott kint körbe állták szerzetestársai, s hosszas kacagások közepette kérdezték tőle: „Hát, te ezt elhitted Tamás, hogy egy szamár képes repülni?” Mire a filozófus így válaszolt: „Inkább gondolom, hogy egy szamár képes repülni, mintsem az én szerzetes társaim hazudjanak nekem”.

Ha egy fogalomról érvényesen szeretnénk vélekedni, akkor feltétlenül meg kell vizsgálnunk a hazugság motívumát, folyamatát, hogy következményeit értékelni tudjuk. Különbféle tudományok közelítenek a hazugság jelenségéhez,

illetve szociológiai, pszichológiai mentalitástörténeti vizsgálatok, felmérések, tréningek kísérelték meg a hazugság jelenségének leírását.

Első látásra úgy vélhetjük, hogy a hazugság önmagában nem filozófiai kérdés, hiszen rengeteg-féle szituáció, környezeti hatás, hangulati befolyás és érzelmi-emocionális tartalom befolyásolhatja a jelenség jellemzőit. Mindenféleképpen a leggyakoribb megközelítés a nyelvészeti, a pszichológiai és az etikai rendszerek felől érzékelhető. Talán a pszichológia és a kriminológia azok a tudományok, amelyek a legtöbb empirikus forrást gyűjtötték össze e fogalom megismeréséhez. A hazugságra való hajlamot, a kiváltó okokat legfőképpen három tematikus csoportba soroljuk: félelem, szorongás; hiúság és kisebbségi érzés; érdekérvényesítés.

Az első típus vonatkozásában a jelenség elsősorban kompenzációt jelent, hiszen emberek gyakran kerülnek félelemmel teli, s szorongásokat kiváltó szituációkba, ahonnan képtelenek önálló, tudatos cselekvésválasszal kitörni, s elhatalmasodik rajtuk a szorongás, és ezt az állapotot próbálják meg a hazugság gyógyszerével feloldani, kompenzálni. A hiúság esetében valamiféle hiány terelgeti a hazugságot, és az önbecsülésünk hiányzó részeit, elemeit egészítjük ki a valótlanul. A harmadik, az érdekérvényesítés a legbonyolultabb, legösszetettebb, mert itt az érdekfogalom kapcsolódik legfőképpen az akarati tényezőkhöz, és az életvilág sokféle hálórendszerében való eligazodás során a hazugság eszköze gyakorta nyújthat segítséget az eligazodáshoz, az eredmények eléréséhez.

Ezen a ponton jutunk el a hazugság intencionális (tudatfilozófiai) kérdéséhez, amikor megvizsgáljuk azokat a motívumrendszereket, tipikus helyzeteket, amelyekben végbemegy maga a hazugság. Eszembe jutott egy ismerősöm, akivel jó pár éve beszélgettünk e kérdésről, s máig előttem van, ahogy eléggé meglepődtem, amikor azt mondta: „Állandóan hazudnom kell, mert ha igazat mondok, abból mindig valamilyen hátrányom, bajom keletkezik, s egyébként is az adott szituációban elhelyezett, hiteles hazugsággal gyorsabban célt érek.” Akkor én ott, az akkori eszemmel erkölcsi álláspontról támadtam ezt az állítását, s azt mondtam, hogy így hosszú távon, évtizedekig lehet-e, érdemes-e élni, ha már minden hazugsággá válik valaki körül? S még a lelkiismeretére is apelláltam, amikor rákérdeztem, hogy – az élet mérlegeivel megemlékezésével – nincsenek rossz álmaid? Később nem érzel önkritikai hajlamot az elkövetett hazugságok miatt? Ha a hazugsággal értél egy versenyhelyzetben sikert, eredményt, nem bánt-e az, hogy másokat igaztalanul előztél? Minderre tömören azt válaszolta (s ekkor valószínűleg éppen nem hazudott, mert folyamatosan fenntartottuk a szemkontaktot): anyám mondta mindig, ha megmondod az igazat, betörik a fejedet, akinek igaza van, az mindig bajba kerül, azt mindig támadják, és különben is legtöbbször a szeretteim, a családtagjaim érdekében hazudtam.

Popper Péter megkülönbözteti a minőségi és a spontán jellegű hazugságot, szerinte a minőségi hazugságnak van egyfajta racionalitás magva, léteznek benne hitelesítő igazságelemek, és nehezen lehet ellenőrizni az adott szituációban. A spontán hazugság mindig egy szituáció, akár egy beszélgetés folyamatában jön létre, és a hazudó fél a tartalommal kapcsolatosan hirtelen rögtönöz, s ebben a leggyakoribb érvényesítő elem a korábbi mondatokban állítottakra való visszacsatolás.

A Kaliforniai Egyetem ismert professzora, Paul Ekman felhívja a figyelmet arra, hogy a hazugságról akkor beszélhetünk, ha az egyik ember előre megfontolt szándékkal vezet félre egy másikat. Megkülönbözteti még ezektől a kényszeres hazudozókat, illetve azokat is, akik nem tudják, hogy hazudnak, mert már a saját önbecsapásuk áldozataik. (Ekman, 2010)

A hazugság tipológiák rendkívül széles horizontokat ölelnek fel. Hazugságnak tekinthető-e az, amikor valaki kritikátlanul, ellenőrizetlenül közöl olyan dolgokat, amelyek hazugságok. Érdekes kérdés az a típus, amit „kegyes hazugságnak” hívnak, s a hazudó fél azzal oldja föl a hazugsága elkövetését, hogy egy jó cél érdekében hazudott. Tehát szabad-e jó cél érdekében hazudni? Hazudni nem csak azzal lehet, amit elmondunk, hanem azzal is, ha valamit elhallgatunk, vagy meghagyunk valakit egy hamis következtetésben, akár egy félig leplezett igazságban, vagy adott igazságot hamisan állítjuk be. Kozák Gyula szociológus szerint „A hazugság mindennapi életünk szerves része. Megszoktuk, nélküle nem is létezhetünk. Hazugság nélkül megállna az élet. Nem működnének a hivatalok, ellehetetlenülnének az emberi kapcsolatok, megállna az ország. Megszűnnének a barátságok is, széthullanának a családok, elmagányosodnának az emberek” (Kozák, 2002. 6.) Kozák több hazugságfajta rangsorol: tét nélküli fiúllentést, elhallgatást, státus megőrző hazugságot, a részletek elhallgatását, ráhagyást, túlzást, elbogatellizálást, tények átcsoportosítását, blöfföt, strukturált hazugságot. Mindezen túl két hazugság-csoportot különböztet meg: az egyik a progresszív hazugság, amikor mindenki tudja, hogy a másik hazudik, de ennek nincs tétje, s a másik a destruktív hazugság, „amelyik rombol, amelyik lelepleződése esetén szétfeszíti az emberi kapcsolatokat, amelyik szétzilálja a társadalmat.”

Már azzal is megmásíthatjuk a tények jelentését, hogy egy valóság-szituációban egy hátránnyal nem rendelkező elemet emelünk ki, s ebben a pillanatban máris részesei vagyunk a strukturált hazugság egyik formájának. A profi hazudók közül a legveszélyesebb az, akiben az imént említett hármasság indíték mindegy szervesen összekapcsolódik, tehát van egy egzisztenciális, lelki félelem-szorongás alap, s ehhez kapcsolódik egy kisebbrendűségi érzésből fakadó hiúság-kompenzáció, s mindezt az adott életszituáció felruhazza különféle érdekmegvalósítási kényszerekkel.

Az igazi baj azzal kezdődik, amikor a képzett, felkészült, haladó szintű hazudozók magasabb közösségi, vagy szervezeti szinten hazudnak. Ilyenkor jön létre az erkölcsi deficit, ami rákényszeríti az alattvalókat, a beosztottakat, a munkatársakat, a különböző függelmek miatt, hogy részesei legyenek egy vagy több hazugságnak.

Hányszor volt olyan főnöki utasításban részem, hogy a felsőbb szintű hazugságot kötelező volt alsóbb szinteken betartani, s aki igazat mondott (azaz nem vállalta a hazugságot), az megrovásban részesült, vagy akár ki is rúgták a munkahelyéről. Egyik ismerősöm mesélte, hogy valójában azért hagyta ott a munkahelyét, mert beleutált a mindennapi hazugságokba, s ezek viseléséből már erős lelki problémái is voltak.

Nagy valószínűséggel állíthatjuk azt, hogy az életvilágunk berendezkedése eleve olyan, hogy a hazugság is szerves része. A világ kozmikus rendje is az összetartozó ellentétekre épül, s a szellemi rend két határa is a jó és a rossz. Ennek a hagyománynak egy rendkívül ikonikus és szarkasztikus meghaladási kísérlete Friedrich Nietzsche *Túl jön és rosszon* című könyve. Ha még ennél is jobban elmélyedünk a hazugság-igazság párhuzamban, akkor igen érdekes alakzatokra bukkanhatunk: például egy igazság-kritériumnak mennyiben lehet szerves alkotórésze a hazugság, azaz egy igazságaktust megalapozhatunk-e hazugságokkal. Mindennek metafizikai terepe a szeretet-viszonyok kérdése, a felebaráti szeretet igazsága-hazugsága. Mindezek alapján építi fel a kereszténység a szeretet egyesítő erejét. Az életvilág létfeladatait csak egymás szeretetalapú támogatásával valósíthatják meg, s mindennek Isten szeretete nyújtja az autenticitását. Nietzsche éppen ezen a ponton ragadja meg a kereszténység felebaráti szeretetének a kozmikus felelősségvállalásra gyakorolt hamis képét: „Az embert Isten akaratából szeretni – ez volt eddig a legelőkelőbb és legtágterűbb érzés, amelyet ember valaha elért. Hogy az ember iránti szeretet, ha nem áll mögötte valamilyen megszentelő hátsó szándék, csupán egy ostobasággal és állatiassággal több, hogy az erre az emberszeretetre való hajlandóság egyedül valami magasabb hajlandóságból kaphatja mértékét, csipetnyi sóját és ámbrazemcséjét: bárki volt is, aki először tapasztalta és „élte” ezt meg, bármennyire akadozott is a nyelve, miközben ezt a gyöngédséget megkísérelte kifejezni, szent és tiszteltünkre méltó marad minden időkben, mint az az ember, aki eddig a legmagasabbra szárnyalt, és legszebben tévedt el.” (Nietzsche, 1995. 49.)

Íme, hogyan válik a szeretet-metafizika ideológiává, olyan lelki módszertanná, amikor – Nietzsche vélelme szerint – a XIX. századra a szeretet valódi tartam helyett különféle politikák eszközüvé züllik, s teszik ezt oly módon, hogy a szeretet-fogalom történetileg hitelesnek bizonyult értékeit – amelyek közben korszerűtlenné váltak – hogyan lehet, állandóan mégis melegen tartva, kiüresedett célok érdekében, széles társadalmi perspektívában mozgósi-

tani. Ezt a gondolatot folytatva Nietzsche felháborodottan rajzolja meg a hamisan használt felebaráti szeretet embertípusát: „Ha feltesszük, hogy valaki egy epikurosz-i isten csúfondáros és pártatlan szemével tekintené végig az európai kereszténység bámulatosan fájdalmas s egyszerre otromba és kifinomult komédiáját, azt hiszem, nem tudná abbahagyni az ámuldozást és a kacagást: nem úgy tűnne-e, hogy Európa felett az az Egyetlen akarat uralkodott tizennyolc évszázadon át, hogy az emberből *fennkölt torzszülött* váljék? Aki azonban ellenkező szükségletekkel, nem epikureusként immár, hanem valamiféle isteni kalapáccsal a kezében közelednék az embernek ehhez a szinte önként elkövetett elfajzásához és elsatnyulásához, amilyen egy jó európai (Pascal például), nem kellene-e haraggal, részvétellel, eliszonyodással így kiáltania: „Ő ti fajankók, ti arcátlanul részvételtjes fajankók, mit műveltetek!” (Nietzsche, 1995. 51.)

Ebben a folyamatban emeli ki Nietzsche azt, hogy a kereszténység lélektanilag a ressentiment-ből ered. Ezt a fogalmat *A morál genealógiájához* című, 1887 nyarán keletkezett művében fejti ki bővebben. Az egyéb műveiben is gyakran megjelenő kulcsfogalom elsősorban ellenérzést, titkos neheztelést, haragtartást jelent, sőt, az orvostudományokban az utófájdalom megjelölésére is használják. „A morál területén végbemenő rabszolgafelkelés azzal kezdődik, hogy maga a *ressentiment* alkotóvá válik és értékeket szül: az olyan lények ressentiment-ja, akiktől a tulajdonképpeni reakció, a tett reakciója, távol marad, akik csak egy képzeletbeli bosszúval kártalanítják magukat. Amíg minden előkelő morál egy önmagához intézett győzedelmes Igen-ből sarjad ki, a rabszolga-morál kezdettől fogva Nemet mond annak, ami „azon kívül”, ami „más”, „nem-önmaga”, és ez a „Nem” az ő alkotótette. Az értéktételező pillantásnak ez a megfordulása – ez a *szükségszerű* jellemzője: a rabszolga-morál létrejöttének legelőbb mindig egy vele szemben álló kívüllagra van szüksége, aztán pedig, élettanilag szólva, külső ingerekre, hogy egyáltalán működjék; – működése alapján véve reakció.” (Nietzsche, 1998. 14.)

Mindezek alapján kritizálja Nietzsche a kereszténység hamis szeretetfogalmát, amelyet „magasztos önleigázásnak” tart, és szörnyülködik afelett, hogy az Isten előtti egyenlőség érve alapján ilyen csordaszellemű nevelés egyének alkotják a mai Európa emberét, és ez alapján mondja, hogy „Ami szeretetből lesz megtéve, mindig jón és rosszon túl történik”. (Nietzsche, 1995. 62. o.) Ezt az aforizmát úgy érthetjük meg a legjobban, ha az emberi viszonyok legkülönbözőbb típusait az adott történelmi korszakban megjelenő élettel összevetve értékeljük. Nietzsche a jövő emberének azt a legfőbb tulajdonságot szánja, hogy „a maga erejéből a maga útját járja”. Ezt a gondolatot csak úgy érthetjük meg, ha egy adott ember személyisége, önállósága és autonómiája mögé pillantunk. Hogyan lehetséges egy személyiség számára saját célokat kitűzni? Mintaként ehhez Nietzsche a klasszikus antikvitás személyi-

ségeinek életét veszi alapul. Ez az életcél nem tekinthető hétköznapi értelemben vett feladatok, eszmények és vágyak pusztá kitzésének. Az adott korra jellemző, a közvélemény által elfogadott értékek és igazságok általában mindenki számára kötelező érvényt sugallnak. Nietzsche filozófusa az *önmaga-ság* morális talapzatán áll, s ez alapján formál jogot arra, hogy saját igazságot teremtsen. És ez az igazság nem azzal az igénnyel születik elsősorban, hogy követőkre leljen, sőt, elképzelhető az is, hogy ezt senki nem fogadja el igazságként. Ez az embertípus lehetne a világtörténelemben először az, aki jogosult lenne „szeretni felebarátját”. Tehát, a nyájszellem társadalmában felcsillan az a típus, aki képes megpillantani azon keveseket, akik tökéletesen mások, ugyanis a nyájszellem eredendő célja az, hogy kioltson minden olyan próbálkozást, amely az átlagostól, a középszerűtől és a trendtől eltér. Implicit módon ebben a gondolatban benne foglaltatik az is, hogy legyen bátorsága annak az embernek felmutatnia önmagát, aki kényel-metlenül érzi magát a tömegigényekhez való alkalmazkodásban és félelem tölti el attól, hogy a közvélemény kényszerítőnek tűnő moráljából kilépjen.

Képes-e ez az ember először a saját félelmével megbirkózni ahhoz, hogy megvívjon a körötte érvényesnek tartott rend mindenhatóságával. E félelem leküzdése az egyik legfőbb feladat a kétezre éves kereszténység történetében. Pascal sorsa tekinthető klasszikus példának erre az önvívódásra, hiszen a nyájmorál mindenek-fölöttisége állandóan önvizsgálatra, visszahúzóódásra és lelki-furdalásra sarkall. Kiemelkedő jelentősége van a modern ember számára, hogy milyen viszonyt épít ki a saját lelkiismeret-furdalásával, hiszen a döntések motívumkészleteitől függ, hogy valaki állandó lelkiismeret-furdalással rendelkezik, s ebben az esetben cselekvései már a késztetések szintjén megbénulhatnak, avagy egyáltalán nem rendelkezik a lelkiismeret-furdalás lehetőségével, s ebben az esetben gátlástalanná válhat. Nietzsche éppen ezt a szűk mezsgyét próbálja megtalálni, ahol a lelkiismeret-furdalásból lennének képesek erőt meríteni önmagunk megmutatására. Ez biztosíthat kiinduló pontot ahhoz, hogy *túl jön és rosszon*, saját törvényeknek engedelmeskedhessünk. Mindennek fényében Nietzsche sajátosságosan használja a „jó” és a „rossz” kifejezéseket s a rosszat többre értékeli, mint a jót. Buzdít arra, hogy morális valóságunkat ne csak e két kifejezés viszonyrendszere alapján kíséreljük érvényesíteni. Ebből kifolyólag felülvizsgálja a jó és rossz arányát, mint alkalmazkodási arányt; dicséri a rosszat, s megkérdőjelezi a jót. Kritizálja az angolszász utilitarizmus gondolkodásmódját, amely szerint az lenne fő célunk, hogy minden esetben a jó megvalósításán munkálkodjunk, rendszeresen legyőzve az utunkba kerülő rosszat. Úgy érzi, hogy ez a szemlélet egyfajta ökonomista alapú, piaci mechanizmusból származik, amelyben a „jótett helyébe jót várj” adás-vételi mechanizmusa jelenik meg. A követendő erény nem lehet mindenkié, hanem arisztokratikus módon csak keveseknek adatik meg. Ki

kell szabadulni a haszonelvűség szorításából, és felül kell bírálni az olyan mondatokat, mint például: Ez van, ezt kell szeretni; Ez a rend, ehhez kell alkalmazkodni; Nem tehettem mást; Nem kell kilógni a sorból; És mit fognak szólni a többiek? stb. E gondolat metszéspontjában a tömegek és a demokrácia viszonya áll.

Tehát Nietzsche felveszi a kesztyűt a rousseauizmus, a nőmozgalmak, a szocialisták és az általános választójog ellen, mert minden olyan döntésben, amelyet a többségi szavazat hoz létre, van valamilyen álságos és elbizonytalanító, hiszen a többségi vélemény aránya nem érvényesül a döntés minőségeiben. Például egy 99 %-os többségi akarat egészen más érvényűnek tűnik, mint egy 51 %-os győzelem. A kérdés mögött látható az a reális sejtés, ami végül is bekövetkezett a XX. században, ahol a fejlett demokráciával rendelkező euróatlanti világban szinte naponta érzékelhetjük ennek a problémának a megjelenését, és természetesen nem csak a politikában. Nietzsche ajánlata az igazi erény kis létszámú, arisztokratikus embereiről Platón utópiájának modernizált változata. Hiszen az antik utópia konkrétan megfogalmazza a tudós, okos és erkölcsös emberek vezető szerepét az államban, mert teljesen reálisnak tűnik, hogy a vezetést azok végezzék, akik kiemelkedő szellemi tulajdonságokkal rendelkeznek. Nietzsche utópiája annyiban különbözik Platónétól, hogy a felsőbb rendű embernek nem feltétlenül kell vezető szerepet és így jövőformáló feladatot betöltenie. Inkább a személyiség, mint egzisztencia tükrében javasolja az *akarat erejét* arra fordítani, hogy a célok érdekében fájdalmakat és kínokat legyen képes elviselni, és mindezt úgy érvényesítse a maga javára, hogy az emberiség története nem egy jobb világ felé halad, hanem még több szenvedést, bánatot és kilátástalanságot is hozhat.

Mindez szigorú kritikája a különféle haladáspárti és evolucionista nézeteknek, amelyek közös ethosza az, hogy a világ sorsát a rosszról a jó felé, az alacsonyabb rendűtől a magasabb rendűig, a fejletlentől a fejlettig történő mozgásban látják. Nietzsche nem hisz az állam erejében, inkább megmarad az önálló individuum hőskultuszának gondolatánál. A nagy emberek nagy szenvedélyeiben és szenvedéseiben véli kiteljesedni a moralitás eszkatológiáját. Intellektuális önéletrajzában, az *Ecce homo*-ban így foglalja össze a *Túl jön és rosszon* című morálkritikai írása lényegét: „A következő esztendőök föladata tehát a lehető legszigorúbban előre meg volt határozva. Miután elvégeztem föladatom igenlő részét, a tagadó, a *nemet-cselekedő* rész került sorra: az eddigi értékek átértékelése, a nagy háború – a döntés napjának föl idézése. Hosszasan kutattam rokon lelkek, erős szellemek után, akik segíthettek volna a *megsemmisítésben*. – Ettől fogva minden írásom horog: lehetséges, hogy én is értenék a halfogáshoz, mint bárki más? Ha semmit nem sikerült *kifognom*, az nem az én bűnöm. *A halak hiányoztak...*” (Nietzsche, 1997. 112.)

A dolog másik oldalát szemlélve viszont legfőképpen a tudatos, minőségi, profi hazugságokban, (lásd média, politika, gazdaság stb.) a hazugság érvényesítésének legalapvetőbb létfeltétele, lételeme az igazságelemek beépítése, algoritmikus használata, inverz és komplementer felvonultatása. Ne felejtsük el, hogy a hosszan tartó folyamatos hazugságot, mint rendszert, csak a nagyon ügyesen alkalmazott igazságok tartó oszlopainak segítségével lehet fenntartani. A hosszú távon alkalmazott, érvényesített hazugság nem állhat csak hazugságból. Feltétlenül kell, hogy jelen legyenek az igazság magjai, amelyek fenntartják a hosszú távú folyamathazugságok normáit.

Általánosságban az igazságot nem kell igazolni, ha az a beláthatóság keretein belül jelenik meg, ugyanakkor a hazugságot meg kell vizsgálni a befogadói attitűd szempontjából is. Többféle eset létezik: a hazugságot a befogadó elhiszi, nem kérdőjelezi meg, mert nem fontos neki, ráhagyja a másokra, tudja, hogy hazudik, de úgy tesz, mintha elhinné, mint igazságot, igazságnak véli a hazugságot, pontosan képes szétválasztani a közlésből annak igazság- és hazugság elemeit, s ezt vagy kinyilvánítja (riposzt), vagy nem érdemesíti a kinyilvánításra.

A szülők és a pedagógusok véleménye, attitűdje, erősen megoszlik abban a vonatkozásban, hogy mely életkorban, milyen szintű vélekedést tanúsítsunk a hazugságról. Egyrészt szakemberek egy csoportja azt vallja, hogy nem mindegyik hazugságtípus káros, gondoljunk csak arra, ha mindenki minden esetben igazat mondana, megállna az élet. A kisebb veszélytelenebb, tét nélküli hazugságok – pszichológuselemzők szerint – akár mentálhigiéniai szelepeket is betölthetnek a hétköznapiakban. Például, ha valamit nem pontosan, az adott dolog igazsága szerint mondunk el, vagy jelentéktelennek tűnő dolgot elhallgatunk, vagy nem erősítünk meg, ezzel az önértékelésünket, fontosságunkat is csökkenthetjük önmagunk előtt. Kutatók szerint a mítoszok jelentősen képesek csökkenteni a szorongásokat, s Popper Péter szerint „unalmas, rejtélyek nélküli lenne egy hazugság nélküli világ”.

Paul Ekman, a korábban idézett művében, alapvetően szükségszerűnek tartja a hazugságot, s ez egybecseng pszichológusok, társadalomkutatók, szociológusok véleményével is, mert különböző súlyú hazugságokat emberbaráti célokból is használhatunk, s akár a társas kapcsolatokban is pozitív szerepet tölthet be egy hazugság (gondoljunk például arra, hogy a párkapcsolati partnerek nem ritkán ok nélkül dicsérik egymás emocionális és szexuális megnyilvánulásait, sőt akár fel is nagyíthatják azokat). Sok kapcsolat emocionális, szexuális forrásait éppen a hazugság tartja össze. A nő rendszeresen azt hazudja a férjének, hogy nagyon jó az együttlét, a férfi pedig azzal hazudik, hogy tudja: ez nem igaz, mégis úgy tesz, mintha igaz lenne. Nyilvánvaló, hogy a házasság nem csak emocionális és szexuális közösség, hanem gazdasági és kényszerközösség is.

Feltehetnénk mindegyre a kérdést, ha már emocionálisan, szexuálisan nem fűződnek össze, akkor miért nem válnak el? Ugyanakkor az is igaz, hogy hazudják egymásnak az emocionális szexuális kompetenciát, de mindezen túl a párkapcsolatba kialakult egy magas szintű értelmi megbecsülése a társnak, és immáron ez tartja fenn továbbra is a pár-társi nexust. Még ezen túl a korábban, akár évtizedek alatt fölépített gazdasági közösség is lehet megtartó erő, de ha ez nem jelentős, a gyermekek, és az unokák miatti összetartozás maximálisan igazolhatja a hazugságot (lásd nemzetpolitika).

Fel kell figyelniünk ugyanakkor a hazugság pszichológiai veszélyeire, hiszen szellemi lelki minőségünk jóléte is függhet az egyes hazugságtípusok mennyiségétől. A kegyes hazugság is veszélyes lehet, ha sokszor gyakoroljuk, ugyanakkor rendszeresen választási és döntési szituáció előtt is állunk, amelyekben a legnagyobb kárt az okozhatja, ha rendszeresen gyakorolt gyávaságból fanyalodunk a hazugságok gyakori alkalmazására. Amikor már oda jutunk, hogy csak a hazugság tud megsegíteni minket, csak a hazugság menekít a szörnyű helyzetekből, amikor már önmagunkat sem vállaljuk, hiszen szégyenérzettel teli, amikor saját világunkra reflektálunk, azaz teljes mértékben, és hosszú távon csapjuk be magunkat.

A hazugságok kezdete a gyermek s ifjú korban alapozódik meg, amikor fokozatosan vezetnek be bennünket a teljesítmény-társadalomba. A rendszeres verseny helyzet, amikor csak nehezen tudunk teljesíteni, nem készülünk fel rendesen a dolgoztatásra, puskázni kényszerülünk. A puskázás az eredménynek illetve a szülőknél való kényszer megfelelés kiegészítő eszköze. Ha nehezen puskázunk, az később kényszerképzeteket, szorongásokat okozhat, ha könnyen puskázunk, akkor akár önmagunknak hosszú távon is plauzibilissé tehetjük a módszert, s egyre jobban rászokunk arra, hogy az eredmény a lényeg, s csak kevésbé vesszük figyelembe a megvalósítás etikus módját. Tehát a családi társadalmi intézményi megfelelés, illetve kudarc kezelés reális eszköze a hazugság.

Ha teljesen képtelenek vagyunk immáron hosszabb távon a reális érték alapon történő önvizsgálatra, önértelmezésre, s rendszeresen sodródunk az egzisztenciális világ elvárási horizontjain a megoldásokat keresve, akkor akár teljes mértékben is arra az álláspontra helyezkedhetünk, hogy csak a hazugság az egyetlen megoldás, csak a hazugság a fő eszköz, és csak a hazugság a cél. Belemenekülünk a hazugságba. Mindezzel szemben nem vagyunk már képesek arra, hogy önmagunk spirituális erőit koncentráljuk, feltöltsük azokat az energiamezőinket, amelyekkel a célokat teljes mértékben, hazugság nélkül, vagy csak kevés hazugsággal valósíthatjuk meg.

Fontos szerepe van itt az önértékelő önbizalomnak. Már abban a pillanatban, ha megszólítjuk önmagunkat, és a külső materiális fogyasztói világ-

dimenziókból belépünk önmagunk ego-jába (szubjektum), már megtettük az első jelentős lépést a hazugság-éra leküzdésére. Nyilvánvaló, hogy hazugság nélkül nem létezhetünk, hiszen elég gyakran akaratlanul is eshetünk a hazugság hálójába. Milyen jellegzetes fizikai hazugság-jelekkel találkozhatunk? Például az emberek zömének magasabb a hangja, amikor hazudik; nem tud a másik szemébe nézni, kerüli a partnere tekintetét, szokatlan gesztusokat gyakorol, vagy olyan kifejezéseket és szófordulatokat használ, amelyeket korábban nem volt jellemző rá; idegesen viselkedik, váratlanul és többször felhúzza a szemöldökét, s rögvest van magyarázata, ha kérdőre vonják.

A hazugság még sokáig – meglehet örökre – a mindennapunk része lesz, nem tehetünk többet magunknak, mint hogy az általunk vállalt értékpreferenciák alapján valljuk, amit Pál apostol az efezusiakhoz írott levelében hirdetett: „*Hagyjátok el tehát a hazudozást, beszéljen mindenki őszintén embertársaival, hiszen tagjai vagyunk egymásnak.*” (Ef. 4,25)

IRODALOM

- Friedrich Nietzsche (1995): *Túl jön és rosszon*. Ikon, Budapest, Fordította Tatár György
- Friedrich Nietzsche (1997): *Ecce homo*. Göncöl Kiadó, Budapest, Fordította Horváth Géza
- Friedrich Nietzsche (1998): *A morál genealógiájához*. Comitatus, Veszprém, Fordította Vásárhelyi Szabó László
- Paul Ekman (2010): *Beszédes hazugságok: a megtévesztés árulkodó jelei a politikában, az üzletben és a házasságban*. Kelly Kiadó, Budapest, Fordította Andersen Dávid
- Kozák Gyula (2002): *A hazugság mindennapi életünkben*. Balassi Kiadó, Budapest